

Czesław Osękowski

<https://orcid.org/0000-0002-5455-6480>

Instytut Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego

Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w ostatniej dekadzie PRL

Abstrakt: Artykuł jest poświęcony organizacji Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w ostatniej dekadzie PRL. Przedstawia przesłanki wyboru tego miasta na miejsce organizacji festiwalu, spór pomiędzy ówczesnymi władzami a tworzącymi się strukturami Solidarności o odpolitycznienie festiwalu, jego dwie edycje w stanie wojennym oraz sześć edycji po zakończeniu stanu wojennego. Analizuje zarówno podejmowane przez organizatorów działania mające poprawić artystyczny wymiar festiwalu, ale też działania mające zachować jego ideologiczne i propagandowe cele.

Słowa kluczowe: Festiwal Piosenki Radzieckiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Zielona Góra, stan wojenny, Koncert Galowy, amfiteatr, inwigilacja.

Abstract: The article concerns the Russian Song Festival in Zielona Góra in the last decade of the Polish People's Republic. The article presents the reasons for selecting Zielona Góra as the festival venue. It discusses disputes between the then authorities and Solidarity's emerging organisational structures over the depoliticisation of the festival, including its two editions during and six editions after martial law. It analyses actions undertaken by the organisers to improve the artistic sphere of the festival, as well as those aimed at preserving its ideological and propagandist aims.

Key words: Russian Song Festival, Polish-Soviet Friendship Society, Zielona Góra, martial law, Gala Concert, amphitheatre, surveillance.

Na temat Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze ukazało się jak dotąd sporo opracowań i publikacji¹. Zachowały się też dokumenty źródłowe dotyczące festiwalowej problematyki, które znajdują się m.in. w Archiwum Akt Nowych w Warszawie i Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Spośród najnowszych prac poświęconych zielonogórskiemu festiwalowi uwagę zwraca książka Agnieszki Marczak, będąca analizą jego organizacyjnej, programowej i artystycznej strony, zawierająca sporo nowych informacji oraz porządkująca dotychczasową wiedzę faktograficzną na temat tego wydarzenia. Pewną jej słabością jest zbyt drobiazgowa miejscami narracja, co właściwie nie jest błędem, lecz czytelniczym utrudnieniem². Festiwal Piosenki Radzieckiej jest wciąż niezbadanym i nieopisanym do końca artystyczno-ideologicznym przedsięwzięciem, które odbywało się w latach 1962–1989. Zazwyczaj podczas dyskusji o festiwalu pojawia się pytanie o to, czy więcej było w nim artystycznego poziomu i klasy wykonawców, czy też ideologii, sprawności organizatorów i oderwania od rzeczywistości i gustów ludzi.

Prezentowany tekst dotyczy Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w ostatniej dekadzie PRL. W stosunku do dotychczasowej wiedzy nowe i nieznajdujące się w obiegu naukowym treści dotyczą przesłanek wyboru Zielonej Góry na miejsce organizacji festiwalu; są to też informacje opisujące spór pomiędzy ówczesnymi władzami miasta i województwa a tworzącymi się strukturami Solidarności o jego odpolitycznienie. Związkowcy domagali się zmiany dotychczasowej formuły festiwalu, nadania wydarzeniu wyłącznie artystycznego charakteru i transparentnej realizacji. Ważnym celem artykułu jest dopełnienie dotychczasowej wiedzy na temat festiwalu w stanie wojennym. W kręgach władzy zdawano sobie sprawę z zagrożeń związanych z jego organizacją w tym czasie, czego symptomy pojawiły się już podczas imprezy w 1981 r. (10–14 czerwca), a więc jeszcze przed ogłoszeniem stanu wojennego, ale już w karnawale Solidarności. Organizacja festiwalu w 1982 (8–12 czerwca) i 1983 r. (7–11 czerwca) była dla władz sporym wyzwaniem i ryzykiem, stąd też podjęto nadzwyczajne działania związane z jego przygotowaniem i zabezpieczeniem. Artykuł ma też na celu dopełnienie dotychczasowej wiedzy o organizacji i przebiegu Festiwalu Piosenki Radzieckiej pomiędzy

¹ M.in. H. Ańska, *Ludzie i piosenki*, Zielona Góra 1985; H. Ańska-Skarbek, *XV lat z piosenką radziecką*, Zielona Góra 1979; B. Żurawiecki, *Festiwalowe wyklęte*, Warszawa 2019; A. Marczak, *Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w latach 1962–1989*, Łomianki 2017; K. Brzechczyn, *Wokół „piosenki”*. *Festiwal Piosenki Radzieckiej w latach 1982–1984 w Zielonej Górze w perspektywie bezpieczeństwa*, w: *W służbie władzy czy społeczeństwa. Wybrane problemy rozwoju kultury i nauki na Środkowym Nadodrzu w latach 1945–1989*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, Zielona Góra 2012, s. 111–121; D. Gorzków, *Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze. Rozrywka dla mas czy narzędzie komunistycznej propagandy?*, „Studia Zachodnie” 2016, nr 18, s. 225–237.

² Zobacz recenzję książki Agnieszki Marczak: M. Fic, „Popkomunistyczny” wymiar sojuszu polsko-radzieckiego, czyli o Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze, „Wieki Stare i Nowe” 2018, t. XIII, nr 18, s. 282–289.

zniesieniem w Polsce stanu wojennego a upadkiem PRL oraz reinterpretację niektórych związanych z tym ocen i wniosków.

Wybór Zielonej Góry na miejsce Festiwalu Piosenki Radzieckiej nie był przypadkowy. Od 1950 r., po reformie administracyjnej w Polsce, miasto zostało stolicą nowo utworzonego województwa zielonogórskiego, nazywanego też powszechnie Ziemią Lubuską. Mieszkało tam wówczas 560 613 osób, spośród których 41,1% stanowili przesiedleńcy z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej zagarniętych po wojnie przez ZSRR, w tym 10% było zesłańcami na Sybir i w inne miejsca Związku Radzieckiego³. Zielona Góra liczyła wówczas 31,6 tys. mieszkańców. Na wskazanie miasta jako miejsca organizacji festiwalu wpływ miało kilka czynników. Od 1950 r. po uzyskaniu rangi stolicy województwa Zielona Góra zyskiwała na znaczeniu, jednak nadal trwał tu proces tworzenia się więzi społecznych typowy dla poniemieckich miast, które znalazły się w granicach Polski po 1945 r. i w których nastąpiła całkowita wymiana ludności z niemieckiej na polską. Społeczeństwo miasta nie było jeszcze zintegrowane. Ziemia Lubuska była zmilitaryzowana, pełno tu było polskiego i radzieckiego wojska, region miał nadgraniczne położenie, co przekładało się na aktywność większej niż w innych województwach kraju liczby różnego rodzaju cywilnych i wojskowych służb zajmujących się bezpieczeństwem i inwigilacją ludzi. Własne środowiska inteligenckie zdolne do inspiracji i organizacji oporu społecznego i sprzeciwienia się rządzącym Polską dopiero kształtowały się, a ludzie zachowywali się biernie i poddawali się na ogół presji władz.

Kiedy w kręgach władzy dyskutowano na temat ewentualnej organizacji Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze, nie tylko nie obawiano się otwartego sprzeciwu ze strony jej mieszkańców, ale nawet liczono na akceptację i wsparcie dla takiej decyzji. Oceniano, że kresowe pochodzenie tak znacznej liczby mieszkańców miasta może sprzyjać organizacji festiwalu i promocji kultury ZSRR⁴. Był to czas, w którym trwały już przygotowania do obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Jako jeden z argumentów za organizacją festiwalu podawano też brak w Zielonej Górze rozpoznawalnej w kraju imprezy kulturalnej. W tym czasie organizowane corocznie we wrześniu w mieście winobranie było jeszcze wydarzeniem o regionalnym wymiarze, ale

³ Narodowy Spis Powszechny z 3 XII 1950; L. Kosiński, *Pochodzenie terytorialne ludności Ziemi Zachodnich w 1950 r.*, Warszawa 1960, tabela nr 1; C. Osekowski, *Proces zasiedlania Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, „Studia Zachodnie” 2000, t. 5, s. 5–14; H. Dominiczak, *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego w latach 1945–1950*, Zielona Góra 1975, s. 167–170.

⁴ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR), sygn. 1119, Roczne Plany Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1958–1966); Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu (dalej: AIPN Po), sygn. III–551–96/04, Informacja nr 6/60 Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa KW MO w Zielonej Górze z 2 czerwca 1960 r.

też o niemieckim rodowodzie. Pod uwagę wzięto także zapewne sporą liczbę garnizonów wojsk radzieckich, które wraz z rodzinami stacjonowały w tym czasie w województwie zielonogórskim w Jankowie Żagańskiej, Nowej Soli, Szprotawie, Żaganiu, Kęszycy (obecnie Kęszycza Leśna), Czaplach, Gubinie, Słońsku, Chwałęcicach Górnych, Wieprzycach i w Skwierzynie oraz w sąsiednim województwie wrocławskim, zwłaszcza w strategicznych garnizonach w Legnicy i Świątoszowie. Spora liczba radzieckich garnizonów stacjonowała też po zachodniej stronie polsko-niemieckiej granicy, w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Późniejsze lata potwierdziły takie kalkulacje, bowiem ta grupa obywateli ZSRR stanowiła znaczącą część festiwalowej publiczności. Żołnierzy radzieckich pokazywano przy tym jako wyzwolicieli Zielonej Góry w 1945 r., chociaż w gruncie rzeczy żadnych walk o miasto nie było, a do czasu jego zajęcia przez Armię Czerwoną należała do Niemiec. Starano się w ten sposób budować pozytywny wizerunek radzieckich żołnierzy jako wyzwolicieli Polski i zwycięzców nad niemieckim faszyzmem. Na pewno były jeszcze inne powody, które wpłynęły na to, że Zielona Góra została stolicą radzieckiej piosenki, ale to temat do dalszych, pogłębionych badań. Należy uznać, że o wyborze zdecydowało kilka czynników, które można nazwać sprzyjającym klimatem, jakiego nie było w tym czasie w innych miejscach Polski.

Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze najkorzystniej z punktu widzenia władz rozwijał się w latach siedemdziesiątych XX w., w czasie rządów w Polsce ekipy Edwarda Gierka. Dotyczyło to zarówno jego strony organizacyjnej i ideologicznej, jak też artystycznej. Fundamenty realizacji tych obszarów zostały zbudowane już w latach sześćdziesiątych, później były tylko poszerzane o kolejne formy prezentacji i popularyzacji radzieckiej piosenki, ale też innych obszarów kultury ZSRR. Wszystkim tym działaniom towarzyszyły propagandowe treści, które na ogół dominowały nad artystycznym sensem festiwalu. Przy dużym wkładzie finansowym państwa, naciskach na środowisko kulturalne kraju, piosenkarzy i muzycznych twórców zbudowano od podstaw muzyczny festiwal, jednak od samego początku nasycony ideologicznymi treściami. Miał on na celu popularyzację piosenki radzieckiej w jak najszerzych kręgach społeczeństwa, zwłaszcza wśród młodzieży i w szeregach amatorskiego ruchu artystycznego. Jego trwałym dorobkiem miało być wprowadzenie piosenki radzieckiej do świetlic, klubów i domów kultury oraz włączenie jej do repertuaru zespołów wokalnych⁵.

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze stracił dotychczasowy rozmach i przychylność części sympatyków. Wynikało to z pogarszającej się sytuacji gospodarczej i narastającego napięcia politycznego w Polsce. Sprawy kultury zeszły w polityce państwa na dalszy plan, uwidoczniła się też po raz kolejny

⁵ APZG, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze, sygn. 89/374/0/4202, Regulamin V Ogólnopolskiego Konkursu..., s. 3–4.

niechęć ludzi do Związku Radzieckiego. Nie było to początkowo powszechne, ale już w 1980 r. zaczęły pojawiać się liczniej niż dotąd opinie mieszkańców województwa zielonogórskiego na temat utraconych po II wojnie światowej na rzecz ZSRR Kresów Wschodnich, politycznej i gospodarczej zależności Polski od wschodniego sąsiada, a także krytykujące stacjonowanie w Polsce radzieckich wojsk. Takie opinie znacznie przybrały na sile po powstaniu latem 1980 r. Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Społeczeństwo Ziemi Lubuskiej w dekadzie lat osiemdziesiątych w dużej części utożsamiało się z ideą Solidarności. Ludzie popierali ówczesne wolnościowe trendy i zwłaszcza w 1980 i 1981 r. otwarcie mówili o wyrządzonych im krzywdach, zaniechaniach władz i ułomnościach ustroju PRL, chcieli zmian i to głębokich⁶.

W takich okolicznościach tylko kwestią czasu było pojawienie się w publicznej dyskusji nieco innej niż dotychczas oceny organizowanego corocznie w Zielonej Górze Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Pierwsze tego symptomy pojawiły się już w 1980 r. Sam festiwal odbył się jeszcze bez większych problemów, ale miał już mniejszy niż w poprzednich latach rozmach i znacznie skromniejszą oprawę. Władze starały się podtrzymywać jego optymistyczny obraz i opinię o dużym zainteresowaniu zielonogórczan radziecką piosenką. Festiwal trwał od 10 do 15 czerwca. Główna uwaga organizatorów i dziennikarzy relacjonujących jego przebieg skupiła się na promocji rywalizujących o festiwalowe samowary piosenkarzy amatorów. Podobny jak w ostatnich kilku latach był program festiwalu, na który złożyły się Dziecięcy Festyn Piosenki i Tańca „Barwy Przyjaźni”, dwa koncerty kwalifikacyjne piosenkarzy amatorów wyłonionych w eliminacjach centralnych w Inowrocławiu, Radomiu i Tarnowie, Koncert Laureatów i Koncert Przyjaźni. Odbyły się też liczne wydarzenia towarzyszące festiwalowi, w tym tradycyjne od kilku lat Dni Literatury Radzieckiej i Plener Malarski w Łagowie. Jury XVI Festiwalu w Zielonej Górze przewodniczył Czesław Niemen, w sumie wyłoniono ośmiu laureatów, a Złoty Samowar (główną nagrodę festiwalu) otrzymała Bożena Puza z Konina⁷. O uwidoczniionych i narastających problemach związanych z XVI Festiwalem i kolejnymi jego edycjami wielokrotnie wypowiadały się już z perspektywy czasu w rozmowach w mniejszym i większym gronie osoby, które znały imprezę od podszewki i w różnych rolach uczestniczyły w jego organizacji pod koniec lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych⁸.

⁶ S. Jankowiak, *Stan wojenny w województwie zielonogórskim*, w: *Stan wojenny na Ziemi Lubuskiej*, red. C. Osękowski, R. Skobelski, Zielona Góra 2009, s. 11–13.

⁷ „Gazeta Zielonogórska”, 16 VI 1980, nr 133 (8870); „Nadodrze”, 8 VI 1980, nr 12 (466); *XVI Festiwal Piosenki Radzieckiej, Zielona Góra 1980 (informator)*, Zielona Góra 1980.

⁸ Swoimi opiniami w rozmowach z autorem artykułu na temat Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w latach osiemdziesiątych i późniejszych dzielili się wielokrotnie m.in. Roman Sochaczewski (w latach siedemdziesiątych dyrektor Estrady Ziemi Lubuskiej, w latach osiemdziesiątych dyrektor Biura Organizacyjnego Festiwalu Piosenki Radzieckiej),

Spośród licznych problemów wskazywali oni na nieco słabszy niż w poprzednich latach poziom artystyczny piosenkarzy amatorów biorących udział w środowiskowych eliminacjach do zielonogórskiego finału oraz mniejszą ich liczbę, coraz częstsze pozostawianie bez pomocy z zewnątrz Komitetu Organizacyjnego Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze z wieloma problemami natury organizacyjnej, logistycznej i finansowej oraz narastającą niechęć coraz większej liczby osób z różnych środowisk wobec festiwalu w dotychczasowej formie. Problemem zaczynał też być udział w finałowej części festiwalu uznanych polskich piosenkarzy i zespołów muzycznych, spośród których część, zwłaszcza na początku lat osiemdziesiątych i po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego, odmawiała występów w zielonogórskim amfiteatrze. Trzeba jednak dostrzec, że wcale nie mała grupa zielonogórczan i osób z różnych miejsc Polski czekała każdego roku na festiwal, była to bowiem dla wielu nie tyle radość z obcowania z radziecką piosenką, ale możliwość zobaczenia i wysłuchania na żywo ulubionych polskich piosenkarzy i zespołów muzycznych.

Na jeszcze większe problemy natrafili organizatorzy XVII Festiwalu w 1981 r. (10–14 czerwca). Dotyczyło to nie tylko koncertów kwalifikacyjnych i galowych w Zielonej Górze, ale też wiosennych eliminacji środowiskowych w całym kraju. Uwidoczniła się i to w wyraźny sposób niechęć części działaczy kultury, nauczycieli i rodziców dzieci do radzieckiej piosenki i szerzej kultury ZSRR. Było to efektem ówczesnej sytuacji politycznej w Polsce i widocznej na każdym kroku wzajemnej niechęci, a nawet wrogości ówczesnych władz PRL i Solidarności. Festiwal odbył się według dotychczasowej formuły, chociaż zrezygnowano z Dziecięcego Festynu Pieśni i Tańca „Barwy Przyjaźni”, co spotkało się z krytyką znacznej części zielonogórczan. W dwóch pierwszych dniach odbyły się koncerty kwalifikacyjne, w których zaprezentowało się 23 solistów i dziewięć zespołów muzycznych. Wszyscy oni wystąpili ponownie na zielonogórskiej scenie w pierwszej części Konkursu Laureatów, natomiast w jego drugiej części obejrzano sześciu laureatów festiwalu (czterech solistów i dwa zespoły). Złoty Samowar XVII Festiwalu zdobyła Katarzyna Szlęk. W kolejnym dniu odbył się Koncert Przyjaźni, w którym zaprezentowali się m.in. Andrzej Szajewski, Irena Jarocka, Jolanta Kubicka, Felicjan Andrzejczak, Maciej Wróblewski oraz zespół Andrzej i Eliza. Wystąpili też radzieccy piosenkarze Władimir Migulia i Zaur Tutow. Muzyczną oprawę festiwalu zapewniły Orkiestra Polskiego Radia i Telewizji pod dyrekcją Jerzego Miliana i Orkiestra Estradowa Armenii pod dyrekcją Konstantina

Zygmunt Stabrowski (sekretarz KW PZPR w Zielonej Górze 1983–1986, Sekretarz Zarządu Wojewódzkiego TPPR), Michał Pepiński (wieloletni rzecznik prasowy Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze), Zdzisław Gruberski (dyrektor Wojewódzkiego Domu Kultury w Zielonej Górze) i Gerard Nowak (zielonogórski muzyk i dyrygent, osoba współdecydująca o muzycznej stronie festiwalu i scenariuszach koncertów galowych). Autor niniejszego tekstu od 1983 do 1989 r. miał wgląd w organizacyjne i polityczne przedsięwzięcia związane z organizacją zielonogórskiego festiwalu.

Orbeliana⁹. Tradycyjnie jak każdego roku festiwalowi towarzyszyło sporo imprez popularyzujących kulturę ZSRR. Były to m.in. poplenerowa wystawa malarska w Drzonkowie oraz spotkanie polskich i radzieckich plastyków, VII Ogólnopolskie Seminarium Rusycystyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej oraz wystawa rosyjskiego rzemiosła artystycznego z XIX w. w Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze¹⁰.

Na wiosnę 1981 r. sprawa festiwalu była przedmiotem wielu sporów pomiędzy politycznymi i administracyjnymi władzami Zielonej Góry i województwa zielonogórskiego a zakładowymi i miejską Solidarnością. Związkowcy nie sprzeciwiali się na ogół organizacji w mieście festiwalu, ale chcieli transparentności finansowej imprezy oraz nadania jej amatorskiego charakteru i rezygnacji z treści ideologicznych. Członkowie Solidarności z zakładów pracy byli przeciwni przeznaczaniu pieniędzy z funduszu socjalnego na zakup biletów na niektóre koncerty oraz wydawnictwa dotyczące festiwalu i kultury ZSRR. Międzyzakładowy Komitet Założycielski (MKZ) NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze, któremu przewodniczył Maciej Ołtarzewski, 7 maja 1981 r. zwrócił się do wojewody zielonogórskiego, aby w terminie do 15 maja tego roku ujawnił na łamach „Gazety Lubuskiej” koszty organizacji festiwalu¹¹. Ten w odpowiedzi z 27 maja odniósł się tylko do kosztów imprez towarzyszących festiwalowi, co nie satysfakcjonowało związkowców. W tej sytuacji MKZ podjął uchwałę zalecającą członkom Solidarności powstrzymanie się od zakupu biletów na koncerty w zielonogórskim amfiteatrze oraz zapowiedział, że zwróci się do polskich piosenkarzy, zespołów muzycznych i orkiestr, aby nie brali udziału w koncertach w Zielonej Górze¹². W dniu 30 maja odbyło się spotkanie Komitetu Organizacyjnego XVII Festiwalu Piosenki Radzieckiej z przedstawicielami MKZ NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze, w którym uczestniczyła sekretarz Zarządu Głównego Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR) Helena Mikrut. Dwa dni po tym spotkaniu Komitet Organizacyjny wydał komunikat, który został opublikowany w „Gazecie Lubuskiej”, zawierający m.in. dane o kosztach festiwalu w 1980 r. i zaplanowanych kosztach festiwalu w 1981 r.¹³ Poinformowano, że organizatorem festiwalu jest TPPR, w imieniu którego działa Komitet Organizacyjny w Zielonej Górze, a realizacją festiwalu zajmuje się działająca na zlecenie Zarządu Głównego TPPR Estrada Ziemi Lubuskiej. Podano, że koszt festiwalu w 1980 r. wyniósł 6 438 982 zł, przedstawiono też sposób, w jaki ta kwota została wydatkowana. Poinformowano, że na zorganizowanie festiwalu w 1981 r. zaplanowano 4 450 000 zł, czyli o około

⁹ „Gazeta Zielonogórska”, 10 VI 1981, nr 116 (9136); „Nadodrze”, 7 VI 1981, nr 12 (492).

¹⁰ „Nadodrze”, 7 VI 1981, nr 12 (492).

¹¹ M. Ołtarzewski, „Bóg – Honor – Lubogóra”, Boston 2012 (maszynopis w posiadaniu autora artykułu), s. 130–131.

¹² Ibidem; „Zielonogórski Serwis Informacyjny” MKZ NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze, 27 V 1981.

¹³ „Gazeta Zielonogórska”, 1 VI 1981, nr 109 (9129).

2 mln mniej niż w poprzednim roku. Zmniejszenie kosztów XVII Festiwalu argumentowano trudną sytuacją gospodarczą w Polsce.

Niezwyczajnie ważne spotkanie dla atmosfery wokół XVII Festiwalu Piosenki Radzieckiej i kolejnych jego edycji odbyło się z 4 czerwca 1981 r. w kinie „Nowa” w Zielonej Górze. Uczestniczyły w nim władze MKZ NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze, przedstawiciele Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” z województwa zielonogórskiego oraz przedstawiciele Komitetu Organizacyjnego Festiwalu Piosenki Radzieckiej (Michał Pepiński, Roman Sochaczewski, Julian Dobosz i Andrzej Mazur). Głównym tematem spotkania były zagadnienia związane z organizacją festiwalu, w tym jego finansowanie. Przebieg spotkania polegał na tym, że przedstawiciele Solidarności zadawali pytania, a osoby reprezentujące Komitet Organizacyjny udzielały na nie odpowiedzi. Z opinii uczestniczących w spotkaniu wynika, że miało ono emocjonalny, chociaż czasami zbyt drobiazgowy charakter. Trudno omówić szczegółowo przebieg odbytej debaty, ale w trakcie dyskusji pojawiło się kilka ważnych wątków dotyczących zielonogórskiego festiwalu. Przedstawiciele Komitetu Organizacyjnego potwierdzili jego koszty w 1980 r. i przedstawili preliminarz budżetowy festiwalu w 1981 r. Potwierdzili też, że brany był pod uwagę wariant zrezygnowania z organizacji w tym roku ze względu na sytuację gospodarczą w Polsce. Obawy wynikały z przyczyn politycznych, gdyż władze spodziewały się antyradzieckich wątków, które mogły pojawić się na każdym jego organizacyjnym etapie. Uczestnicy spotkania opowiedzieli się za oszczędnościowym wariantem festiwalu oraz zrezygnowaniem ze zbyt dużej liczby zawodowych piosenkarzy i zespołów muzycznych. Miało to w ich ocenie przywrócić zielonogórskiemu festiwalowi amatorski charakter¹⁴.

Pomimo sporych różnic co do organizacji Festiwalu Piosenki Radzieckiej pomiędzy władzami polityczno-administracyjnymi Zielonej Góry i województwa zielonogórskiego a strukturami Solidarności, strona związkowa nie chciała w tym czasie jego całkowitej likwidacji. W dniu rozpoczęcia XVII Festiwalu, tj. 10 czerwca 1981 r., ukazał się w „Gazecie Zielonogórskiej” apel MKZ NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze, w którym napisano: „Świadomi współodpowiedzialności za losy kraju zwracamy się do Obywateli naszego miasta z apelem o zachowanie szczególnej czujności i spokoju w czasie trwania Festiwalu Piosenki Radzieckiej. W ostatnim okresie w naszym kraju mnożyły się różnego rodzaju prowokacje. Nie dopuścimy do tego, aby Festiwal Piosenki Radzieckiej stał się okazją dla wrogich interesom narodu prowokatorów”¹⁵.

W 1981 r. i po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego pojawiło się w Zielonej Górze sporo różnych opinii na temat Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Część osób była zdania, że trzeba przerwać przygotowania do kolejnego festiwalu i zrezygnować z jego organizacji. Takie stanowisko funkcjonowało

¹⁴ M. Ołtarzewski, op. cit., s. 129–138; „Nadodrze”, 21 VI 1981, nr 13 (493).

¹⁵ „Gazeta Zielonogórska”, 10 VI 1981, nr 116 (9136).

nie tylko wśród działaczy i członków zdelegalizowanej przez władze Solidarności. Sporo podobnych opinii można znaleźć w informacjach Służby Bezpieczeństwa (SB) dotyczących sytuacji społeczno-politycznej w Zielonej Górze i w województwie zielonogórskim z 1981 i 1982 r.¹⁶ Także Komitet Wojewódzki PZPR w Zielonej Górze informował Komitet Centralny o nieprzychylnych opiniach części zielonogórzan i Lubuszan, nawet członków PZPR na temat Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Mówiono, że jest zbyt wystawny i za drogi, a piosenki powinny być śpiewane po polsku¹⁷. Padało też wcale nie mało wniosków, że „w dzisiejszych czasach festiwal nie jest potrzebny”. Jeszcze więcej nieprzychylnych zdań na temat festiwalu pojawiło się po decyzji władz o rezygnacji w 1982 r. z organizacji festiwalu w Opolu i w Sopocie. Oceniano to jako wyraz prymatu języka rosyjskiego nad językiem polskim i przejaw zależności Polski od ZSRR. Jednak spora grupa zielonogórzan i Lubuszan była przekonana do tego, że festiwal powinien odbywać się na podobnych zasadach jak w poprzednich latach, ale powinien być tańszy, skromniejszy i trwać krócej. Inną grupę stanowiły opinie optujące za dotychczasową formułą festiwalu i niedopuszczające myśli o jego zawieszeniu, a tym bardziej likwidacji¹⁸. Wyrażały je osoby, które zwłaszcza w latach siedemdziesiątych XX w. bywały na festiwalowych koncertach lub też oglądały je w telewizji lub słuchały w radiu. Za dotychczasową formułą festiwalu opowiadali się na ogół członkowie PZPR i przeciwnicy Solidarności, ale też spora grupa osób ceniąca muzykę na żywo. Dla wcale nie małej liczby osób festiwal był obojętną sprawą i było im wszystko jedno czy będzie trwał, czy też zostanie zawieszony.

XVIII Festiwal Piosenki Radzieckiej odbył się w dniach 8–12 czerwca 1982 r. Na czele Komitetu Organizacyjnego Festiwalu stanął Zbigniew Pietkiewicz, sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze¹⁹. Tym razem powołany został też Sztab XVIII Festiwalu zajmujący się na bieżąco jego logistyką i czuwający nad realizacją festiwalowego programu, któremu przewodniczył Edward Hładkiewicz, wiceprzewodniczący Zarządu Wojewódzkiego

¹⁶ AIPN Po, sygn. 060/157/1/, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie zielonogórskim za okres od 1 X do 31 X 1981 r. oraz prognozy rozwoju sytuacji i kierunku działania KW MO; ibidem, 1585/16826/63, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie zielonogórskim za okres od 13 XII 1981 r. do 13 XII 1982 r. oraz prognozy i kierunku działania KW MO.

¹⁷ APZG, KW PZPR, sygn. 89/2017/0/13/1036, „Informator KW PZPR”. Pismo do użytku wewnętrznego nr 30–107 styczeń–grudzień 1981; ibidem, sygn. 89/2017/0/13/1037, „Informator KW PZPR”. Pismo do użytku wewnętrznego nr 1–14 styczeń–marzec 1982; ibidem, Ośrodek Analiz i Prognoz Politycznych, sygn. 89/2017/1011–1062, Informacje o sytuacji społeczno-politycznej w województwie zielonogórskim przekazywane w 1982 i 1983 r. do KC PZPR.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ AIPN Po, sygn. 0038/154, Plan zabezpieczenia XVIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze.

TPPR i wicewojewoda zielonogórski. W składzie Sztabu znalazło się 15 osób, w tym m.in. Stanisław Ostreża prezydent Zielonej Góry, Barbara Fijałkowska dyrektor Wydziału Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Zielonej Górze, Hilary Kurpanik dyrektor artystyczny Estrady Ziemi Lubuskiej, Zygmunt Misiółek zastępca kierownika Wydziału Ideologicznego KW PZPR w Zielonej Górze, Henryk Baturo kurator Oświaty i Wychowania i Roman Sochaczewski dyrektor Biura Organizacji Festiwalu Piosenki Radzieckiej²⁰. Było to robocze gremium, które na bieżąco rozwiązywało pojawiające się problemy związane z festiwalem.

Władze obawiały się, że podczas wydarzenia może dojść do bliżej nieokreślonych jeszcze form protestu przeciwko jego organizacji oraz przeciwko sytuacji politycznej w Polsce. Zarówno w 1982, jak i w 1983 r. prowadzone były przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej Komendy Wojewódzkiej i Komendy Miejskiej w Zielonej Górze działania na rzecz niedopuszczenia w trakcie trwania festiwalu do krytyki stanu wojennego i delegalizacji Solidarności oraz sojuszu z ZSRR. Komendant Wojewódzki MO w Zielonej Górze polecił 31 maja 1982 r. opracowanie Planu Zabezpieczenia XVIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze. Operacja, której nadano kryptonim „Piosenka”, została zatwierdzona przez Komendanta Wojewódzkiego MO w Zielonej Górze 2 czerwca 1982 r. Do realizacji przyjętego planu w 1982 i w 1983 r. zaangażowano po kilkuset funkcjonariuszy MO i SB. Analizy samego planu i działań tych funkcjonariuszy dokonał w przywoływanym już wcześniej artykule Krzysztof Brzechczyn. Nie zajmował się on przy tym szerzej stroną artystyczną festiwalu i jego programem. Nie interpretował też i nie oceniał działań MO i SB, lecz dla poparcia swoich tez cytował fragmenty dokumentów wytworzonych przez te służby.

Program XVIII Festiwalu był zbliżony do wcześniejszych jego edycji, przywrócono po roku zawieszenia Dziecięcy Festyn „Barwy Przyjaźni”, co spotkało się z życzliwym przyjęciem zielonogórczyków i mieszkańców województwa zielonogórskiego. Występom dzieci nadano priorytetową rangę i zapewniono dobrą oprawę reżyserską, scenograficzną i muzyczną. Na scenie zielonogórskiego amfiteatru wystąpiło ponad dwustu młodych artystów. W drugim i w trzecim dniu festiwalu odbyły się koncerty konkursowe z udziałem 34 solistów amatorów i zespołów muzycznych. Towarzyszyła im Orkiestra Polskiego Radia i Telewizji w Katowicach pod dyrekcją Jerzego Miliana. Festiwalowemu jury przewodniczył Henryk Debich. Spore rozczarowanie tym razem spotkało widzów podczas Koncertu Przyjaźni ze względu na odmowę występu w zielonogórskim amfiteatrze znanych polskich piosenkarzy i zespołów, co było sprzeciwem części środowiska artystycznego wobec wprowadzenia w Polsce stanu wojennego. W Koncercie Przyjaźni XVIII Festiwalu wystąpili Renata

²⁰ APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 190, Posiedzenie Sztabu XVIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej; „Gazeta Lubuska”, 7 VI 1982, nr 111 (9392).

Danel, Adam Zwierz, Jacek Lech, Danuta Morel, Grażyna Świtała, Barbara Książkiewicz, Irena Woźniacka, Katarzyna Szlęk, Władilen Karawaczew, Roman Gerczak i zespoły muzyczne Polonez, Arianie, Primo Voto i Grupa Medium. Wystąpili też mniej znani piosenkarze radzieccy Tynis Miagi, Paweł Babakow i Tamara Gwarceteli. Złoty Samowar, główną nagrodę festiwalu oraz nagrodę publiczności zdobył Marek Srocki z Radomia²¹.

Podobnie jak każdego roku, w dniach festiwalu odbyło się sporo towarzyszących mu imprez, m.in. wystawa radzieckiego exlibrisu, wystawa plakatów przedstawiających życie społeczno-gospodarcze i kulturalne ZSRR, wystawa znaczków pocztowych o tematyce zielonogórskiego festiwalu, wystawa prac z wcześniejszych polsko-radzieckich plenerów malarskich w Łagowie czy wystawa rosyjskiego malarstwa z przełomu XIX i XX w. Szczególną rangę tym razem nadano Dniom Literatury Radzieckiej, które zorganizowano już po raz dziewiąty. W Wyższej Szkole Pedagogicznej odbyło się seminarium, w którym uczestniczyli rusycyści z kilku ośrodków akademickich w Polsce²². W Zielonej Górze przebywała też grupa radzieckich pisarzy, którym zorganizowano sporo spotkań z młodzieżą w szkołach i w instytucjach związanych z kulturą.

Komenda Wojewódzka i Komenda Miejska MO w Zielonej Górze nasiliły w czasie XVIII Festiwalu inwigilację miejscowych środowisk społecznych i zawodowych oraz pojedynczych osób, które mogły w ich ocenie podjąć działalność skierowaną przeciwko stanowi wojennemu i polityce władz PRL. Podobne działania podjęto także wobec osób z zewnątrz regionu, które miały w tym czasie przyjechać do miasta. Wzmoczona inwigilacja objęła też lokalne środowisko przestępcze, prewencyjnie zatrzymano kilkanaście osób uznanych za najbardziej niebezpieczne. W dniach 3–4 czerwca 1982 r. przeprowadzona została w Zielonej Górze akcja „Bezpieczeństwo i Porządek”, mająca na celu neutralizację tutejszego środowiska kryminalnego i chuligańskiego. Ponadto 4 czerwca 1982 r. w województwie zielonogórskim miała też miejsce akcja „Włóczęga”, w ramach której prowadzono zatrzymanie osób poszukiwanych przez organy ścigania oraz wykonywano działania skierowane przeciwko uczniom nie uczęszczającym do szkół²³.

Innymi problemami niż zielonogórskie i wojewódzkie struktury MO zajmowali się w tym czasie funkcjonariusze SB, którzy prowadzili inwigilację akredytowanych na festiwalu piosenkarzy i muzyków, dziennikarzy oraz animatorów kultury. W tym celu podjęto wymianę informacji i danych z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Komendami Wojewódzkimi MO w kraju na

²¹ „Gazeta Lubuska”, 8 VI 1982, nr 112 (9393); ibidem, 9 i 10 VI 1982, nr 113 (9394); ibidem, 11, 12 i 13 VI 1982, nr 114 (9395); ibidem, 14 VI 1982, nr 115 (9396).

²² APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 190, Plan imprez towarzyszących XVIII Festiwalowi Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze.

²³ AIPN Po, sygn. 0038/154, Plan zabezpieczenia XVIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze.

temat przybyłych do Zielonej Góry osób z tych środowisk. Funkcjonariusze SB uczestniczyli w operacyjnym nadzorze nad festiwalowymi koncertami i towarzyszącymi im wydarzeniami oraz miejscami zakwaterowania przyjezdnych. Gromadzili też informacje dotyczące osób z państw zachodnich, które pojawiły się w tym czasie w Zielonej Górze, a dotyczyło to zwłaszcza dziennikarzy. W pierwszym dniu festiwalu na widowni amfiteatru i w znajdujących się wokół niego pomieszczeniach przebywało 100 pracowników operacyjnych SB i MO z Komendy Wojewódzkiej MO w Zielonej Górze, 30 tajnych współpracowników i osobowych źródeł informacji oraz 80 osób służby porządkowej organizatora festiwalu. W kolejnych dniach siły te powiększono i na każdym koncercie było 200 pracowników operacyjnych SB i MO z Komendy Wojewódzkiej MO w Zielonej Górze, 65 tajnych współpracowników i osobowych źródeł informacji, 20 członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO) i 80 osób służby porządkowej organizatora festiwalu. Wszyscy oni mieli przeciwdziałać ewentualnemu kolportowaniu antypaństwowych i antyradzieckich ulotek oraz aresztować osoby wnoszące nieprzychylnie władzy okrzyki²⁴.

Funkcjonariusze MO i SB nie ograniczali się w swoim działaniu tylko do amfiteatru i jego okolic, ale wykonywali też polecane im zadania w innych częściach miasta. Koordynacją tych działań zajmował się utworzony na czas festiwalu w Komendzie Wojewódzkiej sztab, który ściśle współpracował z Wojewódzkim Stanowiskiem Kierowania. Powołana została też w Komendzie Wojewódzkiej MO specjalna grupa operacyjno-śledcza, mająca w razie potrzeby wykonywać czynności w miejscach przestępstw i niezgodnych z prawem zdarzeń. W sumie do dyspozycji sztabu kierującego pracami nad zabezpieczeniem amfiteatru oraz odbywających się tam koncertów, imprez towarzyszących festiwalowi oraz porządku i bezpieczeństwa w mieście było 887 osób, w tym 200 funkcjonariuszy operacyjnych Komendy Wojewódzkiej MO, 170 funkcjonariuszy Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej (ZOMO), 300 żołnierzy rezerwy MO, 67 funkcjonariuszy Komendy Miejskiej MO i komend z okolic miasta, 20 kontrolerów służby ruchu drogowego, 30 członków ORMO, 80 osób ze służb porządkowych organizatorów festiwalu, 20 żołnierzy Wojska Polskiego. Były to duże siły milicyjne i wspierające je inne formacje, dodatkowo jeszcze do dyspozycji sztabu pozostawała w pogotowiu kompania operacyjna ZOMO z Bełcza, zakwaterowana w klubie sportowym „Gwardia” w Zielonej Górze²⁵.

W ocenie MO i SB XVIII Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze odbył się bez poważniejszych zdarzeń skierowanych przeciwko stanowi wojennemu, polityce władz PRL i ZSRR. Co prawda miały miejsce przypadki krytyki festiwalu, ale nie miały one masowego charakteru, dotyczyły m.in. zbyt

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

wysokich jego kosztów. W ocenie SB spadło zainteresowanie zielonogórczan festiwalem, a organizatorzy mieli problemy ze sprzedażą biletów wstępu na niektóre koncerty w amfiteatrze. Sporo było też wypowiedzi o tym, że jest to ostatni Festiwal Piosenki Radzieckiej w mieście. Tak twierdzili nie tylko członkowie Solidarności, ale też spora liczba członków PZPR. W mieście pojawiły się tylko nieliczne ulotki i napisy, które nie miały zorganizowanego charakteru, lecz były wykonane przez pojedyncze i raczej niewspółpracujące ze sobą osoby, m.in. na jednej z ulotek z wizerunkiem wrony w rogatywce i czołgiem wykonano napis: „jak mi zagrają tak śpiewam. Festiwal 82”²⁶. Również Komitet Wojewódzki w swoich informacjach dla KC PZPR informował o nielicznych incydentach w mieście skierowanych przeciwko festiwalowi, stanowi wojennemu i ZSRR. Sygnalizowano też mniejsze zainteresowanie festiwalem w zielonogórskich zakładach pracy²⁷.

Z dniem 31 grudnia 1982 r. stan wojenny w Polsce został zawieszony, a 22 lipca 1983 r. zniesiony. Jednak przez nieco ponad pół roku pomiędzy zawieszeniem a zniesieniem stanu wojennego nadal obowiązywały ograniczenia najważniejszych praw obywatelskich. XIX Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze odbył się w dniach 7–11 czerwca 1983 r., a więc nieco ponad miesiąc przed zniesieniem stanu wojennego. Trudno jednoznacznie określić, jaki miało to wpływ na przebieg festiwalu, niemniej jednak atmosfera wokół jego organizacji, zwłaszcza w Zielonej Górze, była przychylniejsza niż w poprzednim roku. Nadal w kraju utrzymywała się niechęć większości zawodowego środowiska muzycznego do radzieckiej piosenki, a liczba piosenkarzy amatorów w środowiskowych eliminacjach do wojewódzkiego etapu konkursowego w stosunku do poprzednich lat wyraźnie się zmniejszyła. W całym kraju uczestniczyło w nich 26 tys. młodych piosenkarzy amatorów, co było dwu-trzykrotnie mniej niż w latach siedemdziesiątych. Przygotowania do organizacji XIX Festiwalu odbywały się jeszcze w prawnych ograniczeniach stanu wojennego, chociaż już w znacznie złagodzonej formie. Powołano Komitet Organizacyjny, na czele którego stanął Józef Nowak, przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego TPPR. Podobnie jak w poprzednim roku działania operacyjne, ale na znacznie mniejszą skalę, prowadzili w ramach akcji „Piosenka” funkcjonariusze SB i MO. Obszar ich zainteresowania ograniczał się tym razem głównie do amfiteatru i jego okolic.

Program XIX Festiwalu był taki sam jak w 1982 r. W pierwszym dniu odbył się Dziecięcy Festyn „Barwy Przyjaźni”, podczas którego na scenie wystąpiło blisko czterysta dzieci, czyli dwukrotnie więcej niż rok wcześniej. W Festynie wystąpiło 14 dziecięcych zespołów muzycznych i tanecznych z różnych miejsc w kraju. W dwóch kolejnych dniach odbyły się koncerty

²⁶ Ibidem; K. Brzechczyn, op. cit., s. 115–116.

²⁷ APZG, KW PZPR, sygn. 89/2017/1011–1062, Informacje o sytuacji społeczno-politycznej w województwie zielonogórskim przekazywane w 1982 i 1983 r. do KC PZPR.

konkursowe z udziałem 32 piosenkarzy amatorów i zespołów wyłonionych w eliminacjach centralnych w Inowrocławiu, Radomiu i Tarnowie. Towarzyszyła im Orkiestra Polskiego Radia i Telewizji w Katowicach pod dyrekcją Jerzego Miliana. Festiwalowemu jury przewodniczył Henryk Debich. W czwartym dniu festiwalu odbył się Koncert Przyjaźni, w którym wystąpili polscy piosenkarze Katarzyna Głowińska, Elżbieta Jagiello, Mirosław Rymarz, Jerzy Rynkiewicz, Ryszard Smenda oraz kilku laureatów poprzednich zielonogórskich festiwali. W Koncercie Przyjaźni wystąpiła też znana radziecka piosenkarka Ała Pugaczowa. Zaśpiewała największe swoje przeboje, wykonaniem których zachwyciła i wręcz oczarowała zielonogórską publiczność. Złoty Samowar zdobyła Jolanta Hawieńczuk z Elku²⁸.

W dniach XIX Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze tradycyjnie już odbyło się sporo towarzyszących mu wydarzeń, tym razem z większym niż w poprzednim roku udziałem twórców muzycznych i piosenkarzy z ZSRR. Najważniejszymi imprezami z punktu widzenia organizatorów festiwalu były dziesiąte już Dni Literatury Radzieckiej i ósmy Plener Malarski w Łagowie (Plener Przyjaźni). W Wyższej Szkole Pedagogicznej odbyło się Ogólnopolskie Sympozjum Rusycystyczne, w którym uczestniczyli naukowcy z dziewiętnastu ośrodków akademickich w Polsce i pisarze z ZSRR. Spośród innych wydarzeń towarzyszących festiwalowi miały jeszcze miejsce m.in. wystawa w Muzeum Ziemi Lubuskiej prac malarskich powstałych podczas wcześniejszych plenerów w Łagowie, wystawa i kiermasz wydawnictw radzieckich w Klubie MPiK (książki, płyty, reprodukcje obrazów), I Jarmark Wiosenny „Zielona Góra 83”²⁹. Podobnie jak w poprzednich latach radzieccy artyści, piosenkarze i literaci spotykali się w Zielonej Górze i w województwie zielonogórskim z mieszkańcami, w tym zwłaszcza z młodzieżą oraz odwiedzali instytucje związane z kulturą i zakłady pracy³⁰.

Podobnie jak rok wcześniej, działania operacyjne i inwigilacyjne w związku z XIX Festiwalem Piosenki Radzieckiej prowadzili funkcjonariusze SB i MO. Sprawdzeniu pod kątem zagrożenia dla wizerunku i technicznej realizacji festiwalu poddano wszystkie ekipy dziennikarskie, realizatorskie i obsługi sprzętowej. Akredytację na XIX Festiwal posiadało 119 krajowych i 20 radzieckich dziennikarzy, co było największą liczbą od początków festiwalu w Zielonej Górze. W sumie jednak w bezpośrednim zainteresowaniu

²⁸ „Gazeta Festiwalowa” 1983 nr 1 i 2; „Gazeta Lubuska”, 6 VI 1983, nr 131 (19671); ibidem, 7 VI 1983, nr 132 (19672); ibidem, 8 VI 1983, nr 133 (19673); ibidem, 9 VI 1983, nr 134 (19674); ibidem, 10 VI 1983, nr 135 (19675); ibidem, 10 i 11 VI 1983, nr 136 (19676); ibidem, 13 VI 1983, nr 137 (19677).

²⁹ APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 190, Informacja o przebiegu imprez towarzyszących XIX Festiwalowi Piosenki Radzieckiej Zielona Góra 1983 r. – ocena i wnioski.

³⁰ „Gazeta Lubuska”, 9 VI 1983, nr 134 (19674); ibidem, 10 VI 1983, nr 135 (19675); ibidem, 10 i 11 VI 1983, nr 136 (19676); ibidem, 13 VI 1983, nr 137 (19677).

SB były tylko nieliczne osoby, które znalazły się na festiwalu w ramach wykonywanych obowiązków zawodowych. W planach zabezpieczenia festiwalu nie przewidywano np. kontroli i śledzenia piosenkarzy amatorów rywalizujących o samowary oraz piosenkarzy występujących w Konkursie Przyjaźni³¹. W ocenie SB bezpośrednio przed festiwalem nie odnotowano w Zielonej Górze działań wymierzonych przeciwko festiwalowi. Nie oznacza to jednak, że nie pojawiły się opinie podważające sens jego organizacji i propozycje zakłócenia koncertów, zwłaszcza podczas występów radzieckich piosenkarzy³². Na każdym koncercie w amfiteatrze obecnych było 150 funkcjonariuszy SB i MO z Komendy Wojewódzkiej i Komendy Miejskiej MO w Zielonej Górze, a 50 funkcjonariuszy mundurowych pełniło służbę wokół amfiteatru. Dodatkowo jeszcze poszczególne koncerty były zabezpieczane przez 80 osób służby porządkowej organizatora festiwalu³³.

Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w 1984 r. (5–9 czerwca) odbywał się pod presją sytuacji politycznej w Polsce. Organizacja festiwalu wymagała od władz uwzględnienia zmienionych realiów w kraju, także jeśli chodzi o kondycję i stan ducha polskiego społeczeństwa. Powołany został liczący aż 37 osób Komitet Organizacyjny, którego przewodniczącym został Zygmunt Stabrowski sekretarz KW PZPR w Zielonej Górze i przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego TPPR. W jego składzie znaleźli się zielonogórcy i lubuscy politycy, działacze TPPR i organizacji młodzieżowych, ale też rektorzy Wyższej Szkoły Inżynierskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej³⁴. Program XX festiwalu w porównaniu do poprzednich lat nie uległ większym zmianom. W pierwszym dniu dwukrotnie odbył się Festyn Dziecięcy „Barwy Przyjaźni”, w którym wystąpiło 450 dzieci z widowiskiem „Dajcie dzieciom słońce”. Wzięły w nim też udział kilkusobowe grupy muzyczne dzieci z Cottbus w NRD i z Gruzji. W dwóch następnych dniach odbyły się koncerty konkursowe, w których wystąpiło 39 solistów amatorów i zespołów muzycznych. Towarzyszyła im Orkiestra Polskiego Radia i Telewizji w Katowicach pod dyrekcją Jerzego Miliana. Festiwalowemu jury przewodniczył Szymon Kawalla, dyrektor Filharmonii Zielonogórskiej. W kolejnym dniu odbył się Koncert Laureatów. Złoty Samowar zdobył Zespół Wokalny „Impuls” z Działdowa. Na zakończenie XX Festiwalu odbył się Koncert Przyjaźni, w którym wystąpiły polskie piosenkarki Sława Przybylska i Renata Danel oraz zespół muzyczny

³¹ AIPN Po, sygn. 0038/154, Informacja Naczelnika Wydziału III KW MO w Zielonej Górze dla Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW w Warszawie z 6 VI 1983 r.

³² AIPN Po, sygn. 0038/154, Notatka służbowa dotycząca ustaleń o Festiwalu Piosenki Radzieckiej z 18 V 1983 r.; ibidem, Notatka informacyjna dotycząca zbliżającego się Festiwalu Piosenki Radzieckiej z 31 V 1983 r.

³³ AIPN Po, sygn. 0038/154, Informacja Naczelnika Wydziału III KW MO w Zielonej Górze dla Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW w Warszawie z 6 VI 1983 r.

³⁴ *XX Festiwal Piosenki Radzieckiej. Zielona Góra 84*, Komitet Organizacyjny XX Festiwalu Piosenki Radzieckiej, Zielona Góra 1984 (informator Biura Prasowego XX Festiwalu).

Wanda i Banda z Wandą Kwietniewską. Zaśpiewało też kilku radzieckich piosenkarzy, m.in. Żanna Biczewska³⁵. W dniach XX Festiwalu podobnie jak w poprzednich latach odbyło się sporo towarzyszących mu imprez. Po raz dziewiąty odbył się, tym razem w Żaganiu, Plener Malarski, w którym wzięli udział artyści z Polski, ZSRR i NRD, a w Wyższej Szkole Pedagogicznej po raz jedenasty odbyły się Dni Literatury Radzieckiej (sympozjum rusycystyczne i spotkania literackie). Zorganizowano też dwie wystawy w Muzeum Ziemi Lubuskiej (współczesnej sztuki radzieckiej i współczesnej grafiki radzieckiej) i wystawę najnowszych wydawnictw radzieckich połączoną z kiermaszem w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej³⁶.

Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w 1984 r. miał jubileuszowy charakter, stąd też starano się nadać mu jeszcze wyraźniejszą niż dotychczas polityczną oprawę. Oficjalny list do organizatorów i uczestników festiwalu wystosował Wojciech Jaruzelski. Wręczono sporo radzieckich odznaczeń osobom, które od lat uczestniczyły w różnych rolach w przygotowaniach kolejnych edycji festiwalu, a Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze niejako w rewanżu nadało ambasadorowi ZSRR w Polsce Aleksandrowi Aksjonowowi odznakę honorową „Za zasługi w rozwoju województwa zielonogórskiego”³⁷. W dniach festiwalu w Zielonej Górze przebywało sporo polityków krajowego szczebla, m.in. wicepremier Mieczysław Rakowski, miasto odwiedził też gen. Mirosław Hermaszewski, pierwszy polski kosmonauta.

Podobnie jak w dwóch poprzednich latach, działania o charakterze operacyjnym w związku z XX Festiwalem Piosenki Radzieckiej prowadzili funkcjonariusze MO i SB. W Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych (WUSW; do 1 sierpnia 1983 r. Komenda Wojewódzka MO) powołany został Zespół ds. Koordynacji Zabezpieczenia Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Jego zadania i sposób działania były podobne jak podczas imprez organizowanych w stanie wojennym w 1982 i 1983 r.³⁸ Tym razem działalność operacyjną prowadzono wobec akredytowanych na czas trwania festiwalu dziennikarzy, ekipy telewizyjnej i Polskiej Kroniki Filmowej. Inwigilację tych grup zawodowych prowadzono we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i WUSW z kilku województw w kraju jeszcze przed przyjazdem określonych osób do Zielonej Góry. Już na miejscu prowadzono ich obserwację w miejscu zakwaterowania i podczas obowiązków w amfiteatrze, wykorzystując do tego celu tajnych współpracowników. Na każdym koncercie w amfiteatrze i w jego

³⁵ „Gazeta Festiwalowa” 1984 nr 1 i 2; „Gazeta Lubuska”, 5 VI 1984, nr 133 (19972); ibidem, 6 VI 1984, nr 134 (19973); ibidem, 7 VI 1984, nr 135 (19974); ibidem, 8 VI 1984, nr 136 (19975); ibidem, 9 i 10 VI 1984, nr 137 (19976); ibidem, 11 VI 1984, nr 138 (19977).

³⁶ APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 191, Imprezy towarzyszące XX Festiwalowi Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w 1984 r.

³⁷ „Gazeta Lubuska”, 9 i 10 VI 1984, nr 137 (19976).

³⁸ AIPN Po, sygn. 0038/157, Plan organizacyjnego zabezpieczenia Festiwalu Piosenki Radzieckiej i ważniejszych imprez towarzyszących.

okolicach było 120 operacyjnych funkcjonariuszy SB i MO oraz 169 funkcjonariuszy ZOMO. Dodatkowo jeszcze stworzono odwód złożony z funkcjonariuszy ZOMO, który pozostawał do dyspozycji zespołu zabezpieczającego festiwal. Powołano też piętnastoosobową grupę operacyjną zajmującą się rozpoznaniem i przeciwdziałaniem przestępczości kryminalnej i gospodarczej w mieście³⁹.

Podczas przygotowań do XXI Festiwalu Piosenki Radzieckiej Zespół Konkursu i Festiwalu przy Zarządzie Głównym TPPR omówił w kwietniu 1985 r. problemy, z którymi od lat borykano się w eliminacjach środowiskowych, wojewódzkich i centralnych w Inowrocławiu, Radomiu i Toruniu. Oceniano, że część z nich wynikała ze słabości niektórych instytucji państwa w upowszechnianiu kultury w latach 1980–1984. Miały to być pogarszające się warunki ekonomiczne w kulturze, rozluźnienie więzi społecznych, zmiany w ruchu młodzieżowym i związkowym, brak wychowania muzycznego w szkołach. Wszystko to w sumie miało wpłynąć na regres i postępujący spadek prestiżu placówek upowszechniania kultury. Oceniano też, że w większości szkół, zespołów amatorskich i placówek kultury brakuje instruktorów muzycznych i nauczycieli śpiewu, którzy otoczyliby młodzież fachową opieką. Za niekorzystny trend uznano coraz bardziej widoczny w części szkół, placówek kultury i w zespołach amatorskich negatywny lub obojętny stosunek pracowników tych instytucji do radzieckiego repertuaru i jego prezentacji w środowisku. Ponad 60% uczestników eliminacji centralnych przygotowywało się do tego etapu konkursu bez fachowej opieki⁴⁰.

Kolejne edycje Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w drugiej połowie lat osiemdziesiątych odbywały się w podobnej jak w poprzednich latach formule. Ich organizatorzy dostrzegali jednak, że program i realizacja każdego kolejnego festiwalu, zwłaszcza w warstwie muzycznej wymaga zmian, ale wyrażali też opinię o potrzebie kontynuacji ich dotychczasowej osi politycznej. Zapowiedziano działania na rzecz poszerzenia bazy społecznej ogólnopolskiego konkursu dla piosenkarzy amatorów, zwłaszcza w środowisku młodzieży szkolnej, akademickiej, na wsi i wśród młodzieży pracującej. Były to już jednak nierealne plany, bowiem coraz wyraźniej widoczna była w kraju niechęć do radzieckiej piosenki, a młodzież nawet w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym wyraźnie ekscytowała się trendami muzycznymi napływającymi z Zachodu. Stąd też bez szans na powodzenie był zamiar zmasowanej promocji w Polsce radzieckiej piosenki. Miały go realizować m.in. Polskie Radio i Telewizja poprzez audycje „Moskwa dla Polaków”, drukowanie radzieckich piosenek w tygodnikach „Kraj Rad” i „Przyjaźń”, wydanie nowego zbioru radzieckich piosenek oraz zwiększenie nakładu ich nagrań na taśmach i płytach. Agencja artystyczna Pagart miała dbać o to, aby na każdym kolejnym

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 191, Ocena XXI Festiwalu Piosenki Radzieckiej Zielona Góra – 85.

festiwalu w Zielonej Górze występowali popularni wśród Polaków, zwłaszcza wśród młodzieży, polscy i radzieccy piosenkarze i zespoły muzyczne⁴¹.

Podjęto próby uatrakcyjnienia kolejnych edycji festiwalu, zwłaszcza pod względem muzycznym, co nie było jednak łatwe. Coraz bardziej widoczny był spadek zainteresowania piosenkarzy amatorów udziałem w konkursach środowiskowych, co godziło w ideę masowości wydarzenia. W 1986 r. skoncentrowano się na eliminacjach w szkołach, zakładach pracy, uczelniach, wiejskich ośrodkach kultury, gminach, osiedlach oraz w trzech okręgach wojskowych i trzech rodzajach wojsk. Postawiono regulaminowy warunek, że województwa, w których nie było eliminacji środowiskowych, nie będą uczestniczyć w eliminacjach wojewódzkich i międzywojewódzkich (centralnych). W XXII Konkursie Piosenki Radzieckiej w 1986 r. wzięło udział w całym kraju 18 308 piosenkarzy amatorów, o około 2,5 tys. mniej niż w 1985 r., o blisko 12 tys. mniej niż w 1984 r. i o blisko 8 tys. mniej niż w 1983 r.⁴² Sam Festiwal w Zielonej Górze miał od lat stałe koncerty i widowiska z udziałem polskich piosenkarzy amatorów oraz profesjonalnych piosenkarzy polskich i radzieckich. Były to Dziecięcy Festyn Piosenki i Tańca „Barwy Przyjaźni”, dwa koncerty kwalifikacyjne piosenkarzy amatorów, Koncert Laureatów i Koncert Przyjaźni. W 1986 r. wzbogacono program festiwalu o Koncert Gwiazd Estrady Radzieckiej. Miał to być sygnał i obraz zmian dokonujących się w ZSRR, zapowiedzianych przez Michaiła Gorbaczowa, w tym przypadku w obszarze muzyki estradowej. Koncert Gwiazd Estrady Radzieckiej miał miejsce także w 1987 r. Wystąpiła w nim wówczas spora grupa popularnych w ZSRR piosenkarzy i zespołów muzycznych i to nie tylko z tradycyjnym repertuarem, ale też z muzyką rockową i popową. W ostatnim dniu XXIII Festiwalu odbył się Koncert Przyjaźni, w którym wystąpili Andrzej Rosiewicz, zespół Papa Dance, Joanna Zagdańska, Alicja Majewska, Tadeusz Nalepa, Halina Frąckowiak oraz zespół Lombard z Małgorzatą Ostrowską. Zielonogórska widownia szczególnie ciepło przyjęła Andrzeja Rosiewicza, który proroczą piosenką *Wiosna wieje ze Wschodu* wzbudził jej zachwyt i był długo oklaskiwany. Obecny w Zielonej Górze w dniach XXIII Festiwalu wiceminister kultury ZSRR zapowiedział przed kamerami TVP, że od 1988 r. w Związku Radzieckim w Witebsku będzie odbywać się Festiwal Polskiej Piosenki⁴³.

⁴¹ Ibidem.

⁴² APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 191, Ocena XXII Festiwalu Piosenki Radzieckiej Zielona Góra – 86; H. Ańska, *Ludzie i piosenki...*, s. 59; *19 Festiwal Piosenki Radzieckiej. Zielona Góra 83*, Komitet Organizacyjny XIX Festiwalu Piosenki Radzieckiej, Zielona Góra 1983 (informator Biura Prasowego XIX Festiwalu).

⁴³ *XXIII Festiwal Piosenki Radzieckiej*, Zielona Góra, 25–30 V 1987, Materiały Biura Prasowego XXIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej; „Nadodrze” 1987, nr 12; „Gazeta Festiwalowa” 1987, nr 1 i 2; „Gazeta Lubuska”, 25 V 1987, nr 120 (10 874); ibidem, 26 V 1987, nr 121 (10 875); ibidem, 27 V 1987, nr 122 (10 876); ibidem, 28 V 1987, nr 123 (10 877); ibidem, 29 V 1987, nr 124 (10 878); ibidem, 30 i 31 V 1987, nr 125 (10 879).

Niczym nowym nie zachwycił festiwalowej publiczności i widzów XXIV Festiwal Piosenki Radzieckiej w 1988 r. (5–11 czerwca). Jak się później okazało, był przedostatnim krajowym konkursem dla wykonawców amatorów. Pewną programową i artystyczną nowością tego festiwalu był monograficzny koncert zatytułowany „Serce to najpiękniejsze słowo świata” poświęcony Izaakowi Dunajewskiemu. Na zakończenie tej edycji odbyły się dwa koncerty „Gala 88”, w których wystąpili laureaci festiwalu oraz profesjonalni artyści polskiej i radzieckiej estrady, m.in. Krystyna Prońko, Felicjan Andrzejczak, Krzysztof Krawczyk i Halina Frąckowiak. Za sprawą muzyków z ZSRR na scenie zielonogórskiego amfiteatru w zaskakującej wprost skali zagościł radziecki rock. Kiepsko wypadli tym razem piosenkarze amatorzy rywalizujący o samowary. Relacjonujący ich występy Piotr Maksymczak napisał w „Gazecie Lubuskiej”, że „śmędzili okrutnie, śpiewali tylko w jednej pozie – posagowej – z wyciągniętą prawą dłonią mającą oddać ogrom cierpień duchowych rozgrywających się w ich sercach”. W sumie przedostatnia edycja Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze nie zapisała się niczym szczególnym i pomimo wysiłków organizatorów była niespójna i przeciętna, dodatkowo z jednodniową przerwą w realizacji programu. Poszczególne festiwalowe koncerty odbywały się przy stosunkowo wysokiej frekwencji widzów, przy czym tradycyjnie najbardziej oblegane były te, w których występowali znani polscy piosenkarze⁴⁴.

W dniach 6–10 czerwca 1989 r. odbył się ostatni, XXV Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze. Rozpoczął się dwa dni po pierwszych częściowo wolnych wyborach parlamentarnych w Polsce po II wojnie światowej, których wyniki chociaż jeszcze nieostateczne, ogłoszone zostały w trakcie jego trwania. Nie miało to większego wpływu na program festiwalu, ale dostrzegało się wśród ludzi nieco inną niż zawsze atmosferę i poczucie niepewności co do dalszych jego losów. W Zielonej Górze stosunek mieszkańców do festiwalu był na ogół pozytywny, chociaż zainteresowanie jego przebiegiem mniejsze niż wcześniej. Nie oznacza to wcale, że były kłopoty ze sprzedażą biletów do amfiteatru, bo organizatorzy w najważniejszych koncertach połączyli występy piosenkarzy polskich i radzieckich oraz występy piosenkarzy amatorów z piosenkarzami profesjonalnymi. Festiwal był jubileuszowy, co lansowano przy każdej okazji w prasie i telewizji oraz podczas koncertów w amfiteatrze⁴⁵.

Jeszcze w czasie trwania XXV Festiwalu i bezpośrednio po jego zakończeniu u wielu osób pojawiła się refleksja nad dalszymi losami radzieckiej piosenki

⁴⁴ *XXIV Festiwal Piosenki Radzieckiej*, Zielona Góra 5–11 czerwca 1988 r. Materiały Biura Prasowego XXIV Festiwalu Piosenki Radzieckiej; „Gazeta Lubuska”, 4 i 5 VI 1988, nr 130 (11 189); Ibidem, 6 VI 1988, nr 131 (11 190); ibidem, 7 VI 1988, nr 132 (11 191); ibidem, 8 VI 1988, nr 133 (11 192); ibidem, 9 VI 1988, nr 134 (11 193); ibidem, 10 VI 1988, nr 135 (11 194); ibidem, 11 i 12 VI 1988, nr 136 (11 195); B. Żurawiecki, op. cit., s. 430.

⁴⁵ APZG, KW PZPR, sygn. 89/2017/704–709, Informacje o sytuacji społeczno-politycznej w województwie zielonogórskim przekazywane w 1989 r. do KC PZPR; „Gazeta Festiwalowa” 1989, nr 1 i 2.

w Polsce. Panowało przekonanie, że zostanie zachowany i w nieco innej formule będzie trwać. Jednak sporo osób było przekonanych, że to ostatni taki festiwal organizowany w Zielonej Górze. Dostrzegano słabości w zasadach jego organizacji na przestrzeni 25 lat, a nawet wątpiono w obiektywizm jury we wskazywaniu niektórych zdobywców samowarów. Coraz wyraźniej krytykowano polityczny i ideologiczny charakter festiwalu, ale dostrzegano też jego estetyczne i artystyczne wartości⁴⁶.

Do końca lat siedemdziesiątych XX w. Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze przebiegał według wypracowanych wcześniej schematów i regulaminowych zasad. Poczynając od 1980 r. jego organizatorzy musieli zmierzyć się z trudnościami, które pojawiły się w związku z kryzysem politycznym i gospodarczym w Polsce, powstaniem Solidarności, stanem wojennym i zmianą świadomości polskiego społeczeństwa. Chcąc zachować dotychczasowy charakter i cele festiwalu, podejmowano działania, które miały ukryć niedomagania i przeszkody w realizacji jego założeń. Najbardziej obawiano się obniżenia artystycznych wartości festiwalu, mniejszego i bardziej wybiórczego zainteresowania ludzi jego programem i przebiegiem oraz narastającego spadku liczby piosenkarzy amatorów uczestniczących w eliminacjach środowiskowych w całym kraju. W latach osiemdziesiątych jeszcze bardziej niż wcześniej promowano młodych wykonawców radzieckiej piosenki, stąd też ogromną wagę przywiązywano do dziecięcego koncertu „Barwy Przyjaźni”, który każdorazowo odbywał się przy dużym zainteresowaniu publiczności. Miało to zatrzeć wrażenie o mniejszym niż w latach siedemdziesiątych zainteresowaniu młodych piosenkarzy występem w Zielonej Górze. Organizatorzy starali się stworzyć każdorazowo barwne widowisko z udziałem kilkuset dzieci i młodzieży, na które składało się sporo artystycznych form (piosenki, popisy taneczne, korowody, scenki rodzajowe). Wyjątkiem był tu rok 1981, kiedy to z przyczyn finansowych, ale też sytuacji politycznej w kraju, zrezygnowano z organizacji „Barw Przyjaźni”. Były też lata, w których koncert w wykonaniu najmłodszych artystów powtarzano dwukrotnie, m.in. w 1984 r., oraz prowadzono jego bezpośrednią transmisję telewizyjną, m.in. w 1980, 1985 i 1986 r.⁴⁷

W latach osiemdziesiątych niewiele zmienił się w porównaniu do wcześniejszych okresów repertuar utworów muzycznych wykonywanych przez piosenkarzy amatorów podczas eliminacji środowiskowych w kraju i podczas konkursu finałowego w Zielonej Górze. Tematycznie był on na ogół taki sam przez wszystkie lata i obejmował popularne radzieckie pieśni masowe i rozrywkowe dotyczące II wojny światowej, przyjaźni polsko-radzieckiej, budowania socjalizmu. Były to piosenki ludowe i stylizowane na ludowe

⁴⁶ H. Ańska, *Po Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Co dalej?*, „Nadodrże” 1989, nr 13.

⁴⁷ APZG, Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze, Wydział Kultury i Sztuki, sygn. 191, Ocena XXI Festiwalu Piosenki Radzieckiej Zielona Góra – 85; ibidem, Ocena XXII Festiwalu Piosenki Radzieckiej Zielona Góra – 86; „Nadodrże” 1980, nr 12.

z republik ZSRR. W latach osiemdziesiątych zmieniła się jedynie forma ich prezentacji przez wykonawców, którzy podczas występów mieli większą niż dotąd swobodę w ich interpretacji, także od strony choreograficznej⁴⁸. Nadal nie było jednak dowolności w doborze i wykonaniu utworów muzycznych przez piosenkarzy amatorów. Na repertuar festiwalowych piosenek miały wpływ jubileusze czy też święta państwowe ZSRR i w mniejszym stopniu Polski. Na przykład w 1983 r., kiedy to obchodzono 65-lecie Armii Radzieckiej i 40-lecie Wojska Polskiego dominowała tematyka braterstwa broni obu armii, w 1985 r. związana z czterdziestą rocznicą zakończenia II wojny światowej, a w 1987 r. z siedemdziesiątą rocznicą rewolucji październikowej⁴⁹. W 1980 r. wprowadzono do regulaminu konkursu piosenki radzieckiej dla amatorów dwie zmiany: jedna obniżała granicę wieku uczestników rywalizacji o samowary z szesnastu do czternastu lat, druga pozwalała na wykonanie obu piosenek konkursowych po rosyjsku lub po polsku, wcześniej jedna piosenka musiała być wykonana po polsku, a druga po rosyjsku⁵⁰.

Sporo zmienił się natomiast w latach osiemdziesiątych XX w. repertuar i sposób prezentacji własnych utworów przez pozakonkursowych wykonawców piosenek występujących w zielonogórskim amfiteatrze. Na scenie pojawili się piosenkarze młodszego pokolenia, których muzyka była chętnie słuchana przez młodzież i odbiegała od stylu dominującego dotąd na festiwalu. Dotyczyło to zarówno polskich, jak i radzieckich piosenkarzy i zespołów muzycznych. W 1980 r. wystąpili w Zielonej Górze Jacek Kaczmarski i Przemysław Gintrowski, późniejsi bardowie Solidarności, którzy już wówczas uznawani byli przez władze za artystów wrogich PRL i ZSRR⁵¹. W kolejnych latach w zielonogórskim amfiteatrze pojawiali się piosenkarze i zespoły muzyczne wykonujący muzykę rockową. Ich występy, na które organizatorzy godzili się pod presją zmieniającego się rynku muzycznego w kraju i oczekiwań środowisk młodzieżowych, wniosły do festiwalowych koncertów spore ożywienie, ale też pozytywnie wpływały na zainteresowanie młodzieży całą imprezą. W 1984 r. podczas XX, jubileuszowego festiwalu w zielonogórskim amfiteatrze z zespołem Wanda i Banda wystąpiła Wanda Kwietniewska, która wcześniej śpiewała też w znanych polskich zespołach rockowych m.in. Lombard i Bajm, w 1985 r. wystąpiła Urszula i Budka Suflera, w 1987 r. zespół Lombard z Małgorzatą Ostrowską i Papa Dance z Tadeuszem Nalepą⁵².

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem; „Gazeta Lubuska”, 6 VI 1983, nr 131 (9671); ibidem, 7 VI 1983, nr 132 (9672); „Gazeta Lubuska”, 25 V 1987, nr 120 (10 874); ibidem, 26 V 1987, nr 121 (10 875); ibidem, 27 V 1987, nr 122 (10 876); ibidem, 28 V 1987, nr 123 (10 877).

⁵⁰ B. Żurawiecki, op. cit., s. 355.

⁵¹ Ibidem, s. 318.

⁵² *XXIII Festiwal Piosenki Radzieckiej*, Zielona Góra 25–30.05.1987 r. Materiały Biura Prasowego XXIII Festiwalu Piosenki Radzieckiej; A. Marczak, op. cit., s. 155–158; B. Żurawiecki, op. cit. 383–386; *Gazeta Lubuska* 4 i 5 VI 1988, nr 130 (11 189).

Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze nie zniknął z dnia na dzień, wraz z upadkiem PRL. Pozostał po nim zarówno pozytywny, jak też negatywny dorobek. Festiwal na lata odcisnął piętno na wizerunku miasta, czego pewne elementy obecne są do dziś. Nie da się wymazać ze zbiorowej pamięci Zielonej Góry tego festiwalu, jednej z najbardziej rozpoznawalnych i promowanych w latach PRL imprez muzycznych w Polsce i w krajach bloku wschodniego. Przez scenę zielonogórskiego amfiteatru przewinęły się setki utalentowanych, młodych piosenkarzy amatorów, dla których ten występ był spełnieniem marzeń o muzycznej karierze. Przewinęło się też wielu świetnych polskich zawodowych piosenkarzy i zespołów muzycznych, dla których była to okazja do prezentacji własnego talentu i artystycznego dorobku, ale też niemałe źródło dochodów. Istniała też spora grupa wiernej festiwalowi publiczności. Największą słabością zielonogórskiego festiwalu było zdominowanie jego muzycznego sensu przez ideologię i propagandę. Po upadku PRL zaniechano organizacji w Zielonej Górze Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Co prawda Rada Miasta na posiedzeniu 23 października 1990 r. niemal jednogłośnie opowiedziała się za jego kontynuacją, ale pod wieloma warunkami. Festiwal miał zmienić nazwę, odbywać się bez pośrednictwa TPPR i przy całkowitym finansowaniu przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, miał zostać pozbawiony formuły ideologiczno-propagandowej, a piosenki wykonywane nie po rosyjsku, lecz w rodzimych językach solistów i zespołów muzycznych. Ostatecznie jednak nie doszło do kontynuacji festiwalu w dotychczasowej formule organizacyjnej i artystycznej⁵³.

The Russian Song Festival in Zielona Góra in the Last Decade of the Polish People's Republic

In the late 1970s and early 1980s, the Russian Song Festival in Zielona Góra lost its previous momentum and began to lose the support of some of its enthusiasts. It was the consequence of a deteriorating economic situation and increasing political tensions in Poland. Matters of culture took a secondary role in state politics, and the Polish people's aversion to the USSR resurfaced. After martial law was introduced in Poland on 13 December 1981, opinions emerged that the festival's format should be changed or even suspended. It was, however, evident that such a decision could worsen relations with the eastern neighbour. In favour of organising the festival in the existing format spoke mainly the central and voivodeship authorities of the Polish United Workers' Party, the Main Board and the Voivodeship Board of the Polish-Soviet Friendship Society in Zielona Góra, the USSR's embassy in Poland, music circles in the Soviet Union, and some music milieus in Poland.

After martial law and until the collapse of the Polish People's Republic in 1989, the Russian Song Festival in Zielona Góra continued. In the 1980s, the biggest problem for the organisers was the participation of well-known Polish singers and music bands in the final. Many of them refused to perform on the stage of the Zielona Góra amphitheatre.

⁵³ C. Osękowski, *Samorząd Zielonej Góry po 1989 roku*, w: *Historia Zielonej Góry. Najnowsze dzieje miasta po 1989 roku*, t. 3, red. W. Strzyżewski, Zielona Góra 2022, s. 152.

However, it is noteworthy that each year, not a small group of Zielona Góra residents and Poles awaited the festival. For many people, it was not so much the joy of listening to Russian songs as the chance to see and hear their favourite singers and music bands.

Bibliografia

- Ańska H., *Ludzie i piosenki*, Zielona Góra 1985.
- Ańska-Skarbek H., *XV lat z piosenką radziecką*, Zielona Góra 1979.
- Brzechczyn K., *Wokół „piosenki”. Festiwal Piosenki Radzieckiej w latach 1982–1984 w Zielonej Górze w perspektywie bezpieki*, w: *W służbie władzy czy społeczeństwa. Wybrane problemy rozwoju kultury i nauki na Środkowym Nadodrzu w latach 1945–1989*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, Zielona Góra 2012, s. 111–121.
- Dominiczak H., *Proces zasiedlania województwa zielonogórskiego w latach 1945–1950*, Zielona Góra 1975.
- Fic M., [rec.] „Popkomunistyczny” wymiar sojuszu polsko-radzieckiego, czyli o Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze, „Wieki Stare i Nowe” 2018, t. XIII, nr 18, s. 282–289.
- Gorzków D., *Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze. Rozrywka dla mas czy narzędzie komunistycznej propagandy?*, „Studia Zachodnie” 2016, nr 18, s. 225–237.
- Jankowiak S., *Stan wojenny w województwie zielonogórskim*, w: *Stan wojenny na Ziemi Lubuskiej*, red. C. Osękowski, R. Skobeliski, Zielona Góra 2009, s. 11–33.
- Kosiński L., *Pochodzenie terytorialne ludności Ziemi Zachodnich w 1950 r.*, Warszawa 1960.
- Marczak A., *Festiwal Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze w latach 1962–1989*, Łomianki 2017.
- Osękowski C., *Proces zasiedlania Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, „Studia Zachodnie” 2000, t. 5, s. 5–14.
- Osękowski C., *Samorząd Zielonej Góry po 1989 roku*, w: *Historia Zielonej Góry. Najnowsze dzieje miasta po 1989 roku*, t. 3, red. W. Strzyżewski, Zielona Góra 2022, s. 137–251.
- Żurawiecki B., *Festiwal wyklęte*, Warszawa 2019.

Czesław Osękowski – prof. dr hab., zatrudniony w Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Zainteresowania naukowe: najnowsza historia Polski, pogranicze polsko-niemieckie w XX i XXI w., dzieje Ziemi Lubuskiej w XX i XXI w. E-mail: c.osekowski@ih.uz.zgora.pl

Czesław Osękowski – professor, employee of the Institute of History at Zielona Góra University. Scholarly interests: contemporary history of Poland, Polish-German borderland in the 20th and 21st centuries, history of the Lubusz Land in the 20th and 21st centuries. E-mail: c.osekowski@ih.uz.zgora.pl